

MAKTABGACHA TA'LIM TIZIMIDA BOLA HUQUQLARINI TA'MINLASH USTUVOR QADRIYAT SIFATIDA.

Samatova Marjona Anvarjon qizi

KDPI pedagogika fakulteti Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tizimida bola huquqlarini ta'minlashning mazmuni va ahamiyati yoritilgan. Unda bola shaxsini hurmat qilish, uning xavfsizligi, rivojlanishi, fikr bildirish erkinligi va ta'lim olishga teng imkoniyat yaratish masalalari ustuvor qadriyat sifatida ko'rib chiqiladi. Normativ-huquqiy asoslar — BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konventsiyasi, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun hamda "Ilk qadam" dasturi doirasida bola huquqlarining kafolatlari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, bola huquqlari, ustuvor qadriyat, "Ilk qadam" dasturi, teng imkoniyatlar, bolani himoya qilish, pedagogik yondashuv, psixologik rivojlanish, bolani qo'llab-quvvatlash, normativ-huquqiy asoslar, bolalar manfaatlari, ijtimoiy himoya.

Annotation. This article highlights the essence and importance of ensuring children's rights in the preschool education system. It examines the respect for the child's personality, safety, development, freedom of expression, and the creation of equal educational opportunities as priority values. The normative and legal framework — including the UN Convention on the Rights of the Child, the Constitution of the Republic of Uzbekistan, the Law "On Preschool Education and Upbringing," and the "Ilk Qadam" State Curriculum — is analyzed regarding the guarantees of children's rights.

Keywords: preschool education, children's rights, priority value, "Ilk Qadam" curriculum, equal opportunities, child protection, pedagogical approach, psychological development, child support, normative-legal framework, children's interests, social protection.

Аннотация. В данной статье раскрываются сущность и значение обеспечения прав ребёнка в системе дошкольного образования. Рассматриваются уважение личности ребёнка, его безопасность, развитие, свобода выражения мнения и создание равных условий для получения образования как приоритетные ценности. Анализируется нормативно-правовая база — Конвенция ООН о правах ребёнка, Конституция Республики Узбекистан, Закон «О дошкольном образовании и воспитании», а также Государственная программа «Ilk Qadam», обеспечивающие гарантии прав детей.

Ключевые слова: дошкольное образование, права ребёнка, приоритетная ценность, программа «Ilk Qadam», равные возможности, защита ребёнка,

педагогический подход, психологическое развитие, поддержка ребёнка, нормативно-правовая база, интересы детей, социальная защита.

Kirish. Maktabgacha ta'lim tizimi bolalarning har tomonlama rivojlanishiga zamin yaratadigan eng muhim bosqichlardan biridir. Bu jarayonda bola shaxsini hurmat qilish, uning manfaatlarini himoya qilish, teng imkoniyatlar yaratish va xavfsiz ta'lim muhiti tashkil etish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bola huquqlarini ta'minlash nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy, huquqiy va insonparvarlik tamoyillari bilan chambarchas bog'liq.

1992-yilgi mustaqil O'zbekistonning Konstitutsiyasida o'z aksini topishiga, shu yili O'zbekistonning BMTning asosiy hujjatlaridan biri hisoblanmish "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyaga qo'shilishiga va mazkur hujjatlar asosida o'tgan davr mobaynida bolalar va yoshlar masalalariga dahldor 100 dan ortiq qonunlarni qabul qilinishi hamda 2008-yilda, bu sohadagi maxsus qonun hisoblangan O'zbekiston Respublikasining "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonunini qabul qilinishiga asos bo'ldi. 2008-yil 7-yanvar kuni kuchga kirgan.

Bola huquqlarini ta'minlashning normativ-huquqiy asoslari. Maktabgacha ta'lim tizimida bola huquqlarining kafolatlanishi quyidagi asosiy hujjatlarga tayangan holda amalga oshiriladi:

1. BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi: bolaning hayot, rivojlanish, tarbiya va himoya qilish huquqini belgilaydi. Ta'lim olishda tenglik va kamsitmaslik tamoyillariga urg'u beradi.

2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi: har bir bolaga ta'lim olish, himoyalanih va sog'lom muhitda yashash huquqini beradi.

3. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun: maktabgacha ta'lim tizimining vazifalaridan biri sifatida bolalarning huquqlarini asosiy qadriyat deb belgilaydi.

4. "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi: bola shaxsini rivojlantirishda uning yosh xususiyatlari va ehtiyojlarini inobatga olishni taqozo etadi. Bolaning qiziqishlari, xavfsizligi va erkin fikr bildirish huquqi ustuvor tamoyil sifatida ilgari suriladi.

Mazkur huquqiy hujjatlarda bolalar, shuningdek, aholining boshqa barcha qatlami vakillarining ham bola huquqlari sohasidagi huquqiy madaniyatini shakllantirish va rivojlantirishga katta e'tibor qaratilgan. Bu yo'nalishda huquqiy tarbiya muhim ahamiyat kasb etadi. Bu boradagi tegishli xalqaro hujjatlar, parlamentning qonun va qarorlari, mamlakat Prezidentining g'oyalari, tegishli farmon va farmoyishlarining ijrosining samarasi o'laroq, bugungi kunda mamlakatimizda maktabgacha va umumiy o'rta ta'lim muassasalari, oliy o'quv yurtlari va oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limda huquqiy ta'lim tizimi yaratildi. Bola huquqlari o'rganish masalasi mazkur tizimning tarkibiy qismiga aylandi.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bola huquqlarining asosiy yo'nalishlari:

1. *Ta'lim olishga teng imkoniyatlar* - har bir bola jinsidan, millatidan, ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar, sifatli ta'lim olishga haqlidir. Inklyuziv ta'lim tamoyillari asosida nogironligi bo'lgan bolalar uchun ham sharoit yaratiladi.

2. *Xavfsiz va psixologik jihatdan sog'lom muhit* - guruh xonalarining gigiyenik talablarga mosligi. Pedagoglarning zo'ravonliksiz tarbiya tamoyillariga amal qilishi. Bolaning hissiy ehtiyojlarini inobatga olish.

3. *Bolaning fikrini hurmat qilish* - har qanday faoliyatda bolaning tanlovi, fikri va qiziqishlari hisobga olinadi. Pedagoglar bolaga fikr bildirish uchun imkon yaratadilar.

4. *Bolaning sha'ni va qadr-qimmatini himoya qilish* - jismoniy yoki ruhiy zo'ravonlikning har qanday turiga qat'iy yo'l qo'yilmaydi. Bolani kamsitish, solishtirish yoki jazolashning salbiy shakllariga yo'l qo'yilmaydi.

5. *Sog'lom ovqatlanish va tibbiy xizmat huquqi* - tashkilotda gigiyena, toza suv, muvozanatli ovqatlanish ta'minlanishi lozim. Tibbiy ko'riklar va profilaktika tadbirlarining amalga oshirilishi muhim.

6. *O'yin va dam olish huquqi* - maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar uchun erkin o'yin asosiy faoliyat hisoblanadi. Ta'lim jarayonida o'yin, musiqiy mashg'ulot, jismoniy faollik, sayr va dam olish muvozanati saqlanadi.

Bola huquqlarini ta'minlashda pedagoglarning roli.

Pedagoglar bola huquqlarini amalda kafolatlashning asosiy subyektlaridan biridir. Ularning faoliyati quyidagi yondashuvlarga tayanadi:

1. *Insonparvarlik tamoyili* - har bir bolaga mehr, hurmat, e'tibor bilan munosabatda bo'lish.

2. *Individual yondashuv* - har bir bolaning rivojlanish imkoniyatlari, temperamentini hisobga olish.

3. *Zo'ravonliksiz tarbiya* - tartibga chaqirishda qo'rqitish, urish, kamsitish qattiq taqiqlanadi.

4. *Oilalar bilan hamkorlik* - oilaga bola huquqlarini qo'llab-quvvatlash, ota-ona pedagogikasini o'rgatish.

Maktabgacha ta'limda bola huquqlarini ta'minlashning ustuvor qadriyat sifatidagi ahamiyati:

Bola huquqlarini ustuvor qilib belgilash, bolaning sog'lom psixologik rivojlanishini kafolatlaydi. Ta'lim jarayonining sifatini oshiradi. Inson kapitalini rivojlantirishga xizmat qiladi. Demokratik va insonparvar jamiyat shakllanishiga hissa qo'shadi.

Xulosa. Maktabgacha ta'lim tizimida bola huquqlarini ta'minlash jamiyatning ijtimoiy-ma'naviy taraqqiyoti uchun muhim omil hisoblanadi. Bola shaxsini hurmat qilish, uning xavfsizligi, rivojlanish ehtiyojlarini inobatga olish, ta'lim olishga teng imkoniyat yaratish va fikr bildirish erkinligini qo'llab-quvvatlash — maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatining asosiy tamoyillaridandir. Bola huquqlarini ustuvor qadriyat sifatida e'tirof etish pedagoglarning mas'uliyati, oilaviy hamkorlik, xavfsiz va psixologik jihatdan sog'lom muhit yaratishga qaratilgan kompleks yondashuvni talab

etadi. Ushbu jarayonning samarali tashkil etilishi bolalarning barkamol rivojlanishiga, ularning ijtimoiy faolligi, mustaqil fikrlashi va o'ziga ishonchini shakllantirishga xizmat qiladi. Shunday qilib, maktabgacha ta'lim tizimida bola huquqlarini ta'minlash — kelajak avlodning baxtli, ongli va komil inson bo'lib voyaga yetishiga zamin yaratadigan eng muhim omillardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. BMTning Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiyasi. (1989). United Nations.
2. "Ilk qadam" Davlat o'quv dasturi. (2018). Tashkent.
3. Islomova, G. (2020). Maktabgacha ta'limda bola huquqlari va pedagogik yondashuv. Tashkent: O'zbekiston pedagogika universiteti nashriyoti.
4. O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonuni. (1999). Tashkent.
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (1992). Tashkent.